dytais akmenėliais. Kokių nors radinių šiuose plonuose (iki 5 cm storio) kultūrinio sluoksnio fragmentuose nerasta, tačiau jų aplinkoje rasti 3 didesni apvalesnių formų akmenys, neabejotinai kilę iš papėdės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio – galbūt net neaiškios paskirties dirbiniai. Paskiros tamsesnės žemės dėmės, ypač toliau nuo piliakalnio gali būti ir gamtinės kilmės (melioruotų pievelių vietose). Tačiau atsižvelgiant į papėdės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio aptikimo faktą elektros linijos juostoje matyti, kad plotą aplink visą piliakalnį maždaug 200 m atstumu nuo jo kalvos papėdės reikia saugoti kaip papėdės gyvenvietę (1 pav.), ją įrašant į NKVR. Tokiu būdu senoji Gelindėnų istorija atsiskleidžia visai kitokioje šviesoje, o šios vietos tapatinimas su 1253 m. *Zelende* įgauna papildomų archeologinių argumentų.

The settlement at the foot of Gelindėnai hillfort

In 2012, the BRIAI continued its field evaluation of the site of the high voltage power line in the vicinity of Gelindėnai hillfort (Plungė District, W Lithuania). The hillfort is now in bad condition and corresponds with the Curonian castle *Zelende*, which was mentioned in written sources in 1253. During the evaluation, 12 test pits (a total of 12 m^2) were excavated and a 5–20 cm thick cultural layer from the settlement at its foot, which dates to the second half of the 1st – early 2nd millennium based on the hand built pottery, was discovered in five of them. A huge settlement with a badly damaged cultural layer existed all around the hillfort's foot up to a distance of 200 m (Fig. 1).

Eglė Stankevičiūtė,
Sebastian Messal,
Gintautas Zabiela

Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietė

Paskutiniu metu Lietuvos ir užsienio archeologų bendradarbiavimas lauko tyrinėjimų srityje plečiasi labai palengva. Intensyviau bendradarbiauti trukdo akivaizdus Lietuvos archeologų techninis atsilikimas taikant naujas ir ypač nedestrukcines technologijas. Dėl šios priežasties tokie tyrimai iki šiol yra atsitiktinio pobūdžio, labiau susiję su asmeniniais užsienio kolegų interesais Lietuvoje, vyksta per asmenines pažintis, o ne bendradarbiaujant institucijoms. Panašiai prasidėjo ir bendra KU ir Romos–germanų komisijos (Römische–germanische Komission) Frankfurte prie Maino (Vokietija) archeologinė ekspedicija, dirbusi Taurapilyje (Utenos r., Tauragnų sen.) 2012 m. liepos 29 d. – rugpjūčio 25 d.

Taurapilio archeologinį kompleksą sudaro giliausio Lietuvoje Tauragno ežero P krante, maždaug ties jo viduriu esantis piliakalnis, šalia jo išsidėsčiusi papėdės gyvenvietė ir kiek toliau į PR (už 500 m) buvęs pilkapynas. Piliakalnis ir gyvenvietė iki šiol nebuvo tyrinėti, o pilkapyno tyrimai Taurapilį išgarsino tiek Lietuvoje, tiek ir už jos ribų. 1970–1971 m. tuometinis LII Archeologijos skyriaus vedėjas Adolfas Tautavičius (1925–2005) čia ištyrė visas paviršiuje matomas pilkapių liekanas (iš viso 14), jose surado 15 griautinių ir 3 degintinius žmonių kapus, 4 griautinius žirgų kapus. Pilkapyje 5 aptiktas labai turtingas (su nevietinės kilmės įkapėmis) V a. griautinis kario su žirgu kapas, dažnai įvardijamas kaip kunigaikščio kapas

(*ATL 1970 ir 1971 metais*, V., 1972, p. 40–48; Таутавичюс А., Урбанавичюс В., *Воин V в. из Таурапилиса*, B., 1974, 4 c.; Werner J., Der Grabfund von Taurapilis, Rayon Utena (Litauen) und die Verbindung der Balten zur Reich Theodoricus, *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit. Antiquitas*, Reihe 3, Bd. 20, Bonn, 1977, S. 87–92; Tautavičius A., Taurapilio „kunigaikščio" kapas, *LA*, t. 2, V., 1981, p. 18–43; perspausdintas: *Tauragnai*, V., 2005, p. 121–151). Pastarasis atradimas tapo paskata po beveik 40 metų archeologams vėl sugrįžti į Taurapilį. 2011 m. gegužės 2–3 ir spalio 10–12 d. buvo įvertinta esama padėtis, pradėti komplekso (jis daug kur užaugęs medžiais, krūmais ar šiaip aukšta nešienaujama žole, žemė už saugomos teritorijos ribų privatizuota) žvalgymai Dr. Förster firmos magnetometru (daviklių tipas Ferrex; atitinkamai 5 ir 15 daviklių – Romos–germanų komisijos nuosavybė). Kasinėjimus visokeriopai rėmė Tauragnų seniūnija (seniūnas Alvydas Danauskas). Magnetinė žvalgyba buvo pratęsta 2012 m. ekspedicijos metu. Tokiu būdu Taurapilyje buvo padaryta apie 3 ha bendro ploto magnetinė nuotrauka, dėl reljefo ir teritorijos prieinamumo sudaryta iš atskirų dalių. Ji leido pasirinkti perspektyvias tyrinė-

1 pav. Taurapilio piliakalnio aplinkos magnetometru žvalgytų plotų planas su pažymėtomis tyrimų vietomis. S. Messal brėž.

Fig. 1. A plan showing the areas surveyed with a magnetometer in the vicinity of Taurapilis hillfort and the excavation sites

2 pav. Kultūrinio sluoksnio viršutinės dalies tyrimai perkasoje 1 iš PR. G. Zabielos nuotr.

Fig. 2. The excavation of the upper part of the cultural layer in trench 1, as seen from the SE

jimų vietas, siekiant fiksuotas anomalijas susieti su konkrečiomis archeologinėms struktūromis. Dėl ribotos ekspedicijos apimties 2012 m. tyrimams pasirinkta pora skirtingų vietų papėdės gyvenvietėje. Ekspedicijos tikslas buvo ne tik ištirti pasirinktas vietas, bet ir supažindinti jaunąją Lietuvos archeologų kartą su Vokietijos lauko tyrimų praktika. Ekspedicijoje dalyvavo apie pora dešimčių Klaipėdos, Vilniaus ir Getingeno (Vokietija) universitetų studentų bei jaunųjų archeologų. Tyrimai (įskaitant fiksaciją) vykdyti pagal tokiuose tyrimuose Vokietijoje taikomą metodiką, kuri tam tikrais atvejais buvo adaptuota Lietuvos sąlygoms, taip praturtinant Lietuvos archeologinių lauko tyrimų praktiką.

Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietė yra išsidėsčiusi į V, P ir PR nuo piliakalnio (*LPA*, t. III, V., 2005, p. 270–271), apie 6 ha plote kalvotoje vietovėje. Anksčiau ariant jos kultūrinį sluoksnį rasta lipdytos brūkšniuotos, grublėtos, lygiu paviršiumi bei žiestos keramikos, molinis verpstukas, molio tinko, geležies gargažių (saugomi UKM). Dabar jos teritorija dirvonuoja, kultūrinį sluoksnį kiek ardo tik per gyvenvietės PR dalį piliakalnio link vedantis lauko keliukas, intensyviai naudojamas piliakalnio lankytojų bei žvejų. 2012 m. papėdės gyvenvietėje tyrinėtas bendras 56 m^2 plotas, iš kurio visiškai ištirta 38 m^2.

6x6 m dydžio **perkasa 1** tyrinėta dviejų ryškių magnetinių anomalijų vietose (1 pav.), 40 m į PR nuo piliakalnio PR papėdės, čia esančios kalvos R šlaite. Joje iškart po velėna aptiktas intensyvus juodas kultūrinis sluoksnis (2 pav.). Nors tyrinėta vieta buvo kalvelės šlaite, vientiso kultūrinio sluoksnio storis siekė iki 80 cm ir į kalvelės pusę jis tik storėjo. Kokių nors tarpsluoksnių ar statinių liekanų jame nepastebėta, nors buvo tiriama horizontais po 10 cm, o visa žemė sijojama sietais 4x4 mm dydžio akutėmis, taip surenkant smulkius dirbinius. Į įžemį įgilintose duobėse ir kitose struktūrose (iš viso aptikta 14) kultūrinio sluoksnio

3 pav. Atsargų duobės (objekto 13) perkasoje 1 pjūvis iš P. G. Zabielos nuotr.

Fig. 3. The section of the storage pit (object 13) in trench 1, as seen from the S

4 pav. S. Messal aprašo kalamojo zondo mėginį ties objekto viršumi perkasoje 1 iš ŠR. G. Zabielos nuotr.

Fig. 4. S. Messal describes the driven (hollow) probe sample from the top of the object in trench 1, as seen from the NE

storis siekė iki 1,4 m. Tyrimų metu paaiškėjo, kad abi magnetinėje nuotraukoje matomas anomalijas generavo būtent įgilintos vietos. Pirmoji iš jų buvo 80 cm skersmens ir 50 cm gylio duobė stačiais šonais (3 pav.). Paprastai tokios duobės aptinkamos Vakarų Lietuvoje I tūkst. vidurio – II pusės gyvenvietėse, kur jos laikomos maisto atsargų saugyklomis. Antrosios anomalijos paskirtis 2012 m. tyrinėjimuose liko neaiški,

nes pasiekus 80 cm gylį ir perkasos 1 V krašte išryškėjus molio sienelei, jos tyrimus, pasibaigus ekspedicijos laikui, teko nutraukti, šią vietą konservuojant 2013 m. tyrinėjimams. Prieš tai joje padarytų pora kalamųjų zondų parodė, kad neištirto sluoksnio storis čia siekia iki 60 cm (4 pav.). Perkasos 1 kultūriniame sluoksnyje rasta gyvenvietėms būdingų dirbinių: keramikos, molio tinko, geležies šlako, geležinis peilis, moliniai verpstukai, bronzinės skardelės, akmeniniai galąstuvai bei trintuvai. Retesni dirbiniai yra labai smulkios nulašėjusios bronzos liekanos, liudijančios čia buvus jos apdirbimo vietą, pora sukabintų geležinių grandelių, labai primenančių grandininių šarvų fragmentą (5 pav.). Taip pat pažymėtina gana gausi žuvų žvynų (daugiausia smulkių) ir kaulų kolekcija, surinkta sijojant gruntą. Jos tyrimai dar neatlikti. Sprendžiant pagal surastus dirbinius ir ypač keramiką (vyrauja apžiesta lygiu paviršiumi, kartais puošta bangelėmis), tyrinėtą vietą galima datuoti vėlyviausia piliakalnio ir gyvenvietės naudojimo faze – XIV a. pabaiga ar XV a. I pusė, nors rasta ir paskirų lipdytų grublėtų bei brūkšniuotų šukių, liudijančių gyvenimą šioje vietoje vykus ir I tūkst.

10x2 m dydžio **perkasa 2** tirta jau už saugomos papėdės gyvenvietės teritorijos ribų, privačioje Romo Petrausko žemėje (tyrimų vadovai jam dėkingi už leidimą atlikti kasinėjimus). Šioje vietoje magnetinėje nuotraukoje buvo matyti ilga siaura griovio vietą primenanti anomalija, nors paviršiuje jokių jo žymių nebuvo. Ši anomalija maždaug per 100 m nuo piliakalnio papėdės nutolusiu puslankiu juosė apie 4,5 ha teritoriją. Magnetinės nuotraukos apimamuose ruožuose ji visiškai neatitiko reljefo specifikos – tai kilo šlaitu, tai ėjo kalvos viršumi. Žvalgant galimą jo vietą papėdės gyvenvietės V dalyje (čia dėl stovinčios A. Katino sodybos tyrimų magnetometru atlikti nebuvo galima), atkreiptas dėmesys į puslankiu einantį 10 m pločio viršuje 2 m gylio įdubimą 5 m dugnu, anksčiau laikytą senesnio kelio vieta. Galbūt tai yra šio griovio tęsinys papėdės

5 pav. Šarvų (?) grandelės iš perkasos 1. G. Zabielos nuotr.

Fig. 5. Chain mail (?) rings from trench 1

0 1 cm

6 pav. Griovio perkasoje 2 viršus iš PR. G. Zabielos nuotr.

Fig. 6. The top of the ditch in trench 2, as seen from the SE

7 pav. Griovio perkasoje 2 profilis iš ŠR. G. Zabielos nuotr.

Fig. 7. The section of the ditch in trench 2, as seen from the NE

8 pav. Kapas griovyje perkasoje 2 iš PV. G. Zabielos nuotr.

Fig. 8. The burial in the ditch in trench 2, as seen from the SW

9 pav. Sagtis iš kapo perkasoje 2. G. Zabielos nuotr.

Fig. 9. The buckle from the burial in trench 2

0 3 cm

gyvenvietės V dalyje. Perkasoje 2, kaip ir tikėtasi pagal tyrimų magnetometru duomenis, aptiktas užslinkęs gyvenvietės gynybinis griovys (6 pav.). 4 m pločio, 1,8 m gylio nuo dabartinio žemės paviršiaus griovys smailiu dugnu (7 pav.) buvo iškastas irgi paskutiniu gyvenvietės gyvavimo metu, greičiausiai XIV a. pabaigoje ar XV a. pradžioje. Žemės iš jo buvo mestos gyvenvietės pusėn, kur buvo suformuotas apie 3 m pločio ties pagrindu pylimėlis (liko tik jo pėdsakai), ant kurio turėjusi stovėti kažkokia medinė užtvara. Pylimėlis sunaikintas vėlesniais laikais apleidus gyvenvietę, kai jo žemės suverstos atgal į griovį jį užlygino. Griovio išorėje jokių žmogaus gyvenimo pėdsakų, išskyrus 2 neaiškaus laikotarpio stulpavietes, neaptikta, vadinasi, griovys juosė gyvenvietę su tam tikra atsarga. Vidinėje pusėje po pylimėlio pagrindu rastos kelios smulkios keramikos šukelės, geležies gargažių.

Netikėtas radinys buvo dar neužslinkusio griovio dugne aptiktas griautinis 25–35 metų vyro kapas bei paskiri žmogaus kaulai, priklausę daugiau kaip 15 metų individui (mirusiųjų amžių ir lytį nustatė VU archeologijos doktorantas Šarūnas Jatautis). Vyras buvo surištas per rankas jas prispaudžiant prie kūno ir užkastas negiliai (per kokių 30–40 cm) nuo žemės paviršiaus (8 pav.). Visa tai rodo kažkokį neįprastą laidojimo būdą. Kapo chronologiją apytiksliai galima nustatyti pagal jo palaidojimo vietą bei vienintelę kape rastą įkapę – geležinę sagtį platėjančiu ovaliu priekiu profiliuotais šonais (9 pav.), aptiktą po kairiuoju žastikauliu. Ji priklauso diržui, kuriuo ir buvo suveržtas mirusysis. Tokios sagtys datuojamos laikotarpiu nuo XIV a. pradžios iki XVI a. vidurio. Kadangi mirusysis buvo palaidotas griovyje, tai kapą reikėtų datuoti greičiausiai XVI a.

Įtvirtintos nemažos papėdės gyvenvietės buvimas Taurapilyje Lietuvos archeologijoje lieka unikaliu atveju, nes visur kitur viduramžių gyvenviečių įtvirtinimų neaptikta, taip pat ir bene geriausiai tyrinėtoje Kernavės gyvenvietėje. Iš nedidelės apimties tyrinėjimų Taurapilyje nedarant platesnių išvadų, dabar galima teigti bent tai, kad viduramžių pabaigoje Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietei, matyt, buvo numatyta gerokai didesnė reikšmė, tačiau tai liko nerealizuotu projektu.

2013 m. Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrinėjimus numatoma pratęsti užbaigiant perkasos 1 tyrimus. Tyrimų metu surinkti radiniai perduoti UKM.

The settlement at the foot of Taurapilis hillfort

In 2012, a joint KU and Römische-Germanische Kommission (Frankfurt am Main, Germany) field team began the excavation of the Taurapilis (Utena District, E Lithuania) archaeological complex. This site was made famous in 1970 by A. Tautavičiaus (1925–2005) who excavated a rich 5th-century burial with important grave goods there. During 2011–2012 a magnetic photograph was made of around 3 ha of the grounds of Taurapilis complex using a magnetometer owned by Dr Förster's firm. On the photograph's basis, two sites, a total of 56 m^2, were selected for excavation (Fig. 1).

A rich black cultural layer (Fig. 2) and 14 pits in the sterile soil (Fig. 3) were discovered in the first 6 x 6 m trench. Based on the finds: partly thrown pottery, iron slag, an iron knife, a fragment of chain mail (Fig. 5), clay spindle whorls, etc., the layer dates to the late 14th century or the first half of the 15th century. The excavation of the structure with a clay wall that was discovered at a depth of 80 cm in the W part of the trench (Fig. 4) was postponed until 2013. Isolated sherds of hand built pottery with rough and brushed surfaces that attest to the habitation of this site in the 1st millennium were also found in the trench.

The settlement's 4 m wide defensive ditch, which is 1.8 m deep calculating from the current ground's surface, was discovered in the second 10 x 2 m trench. This is the first settlement at the foot of a hillfort to be so clearly fortified in Medieval Lithuania. The 16th-century inhumation of a male aged 25–35 (Fig. 8) with a belt buckle (Fig. 9) was found in the bottom of the ditch.

Simona Širvydaitė

Senosios gyvenvietės elektros linijos teritorijoje

2012 m. rugsėjo mėnesį būsimos elektros oro linijos (400 kV) nuo Alytaus elektros pastotės iki Lietuvos–Lenkijos sienos vietoje vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai. Tyrinėta Lazdijų ir Alytaus rajonuose apie 50 km ilgio atkarpoje, 80 m pločio ruože kasant 1x1 bei 2x2 m dydžio šurfus ir 2x5 m dydžio perkasas. Visi tyrimų plotai žymėti tęstine numeracija nuo 1 iki 193.

Tyrimų metu iki įžemio ištirtos 149 atramų, nutolusių viena nuo kitos 200–400 m, vietos, kasant 1x1 m dydžio šurfus (1–149). Tyrimų eigoje vienas iš jų buvo išplėstas iki 12 m^2 dydžio perkasos (6), dar vienas – iki 2x2 m dydžio šurfo (92). Tuo pačiu metu archeologiniai tyrimai vykdyti šalia elektros linijos buvusiose pavienių XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios kartografiniuose šaltiniuose pažymėtų statinių